

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Wydział Nauk Społecznych
Katedra Psychologii Emocji i Motywacji, Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin
tel. +48 81 445 3510, e-mail: aneta.przepiorka@gmail.com

RAPORT Z PROJEKTU BADAWCZEGO

Lublin 2022

Zadanie 5.5. Narodowego Programu Zdrowia: Badania naukowe, epidemiologiczne, monitoring, ewaluacja - wspieranie badań naukowych dotyczących uzależnień behawioralnych a także rozwiązywania problemów z tym związanych.

(zadanie określone na podstawie art. 88 ust.4 pkt 3 Ustawy o grach hazardowych)

15. Przeprowadzenie badań naukowych służących pogłębieniu wiedzy w zakresie uzależnień behawioralnych, w tym hazardu problemowego i patologicznego

Nazwa własna projektu: Psychologiczne uwarunkowania cyberprzemocy a problematyczne korzystanie z portali społecznościowych i satysfakcja z rodziny

Termin realizacji: 1 sierpień 2020 – 31 grudzień 2021

Wprowadzenie

Prawie wszyscy młodzi ludzie mają teraz telefon komórkowy z dostępem do Internetu lub inne urządzenie podłączone online (Gemius, 2018). Wysoka dostępność nowoczesnych technologii komunikacyjnych w okresie adolescencji czy wczesnej dorosłości wydaje się pożądana, ponieważ zapewnia dostęp do wiedzy, która jest głównym zasobem w dzisiejszym społeczeństwie. Młodzi ludzie często używają tych technologii komunikacyjnych nie tylko do zdobywania wiedzy i uczenia się. Istnieją inne funkcje, które niekoniecznie są pozytywne. Technologie komunikacyjne oferują również nowe możliwości stosowania agresji, a mianowicie *cyberbullyingu*. Polskim odpowiednikiem pojęcia *cyberbullyingu* jest termin cyberprzemoc. Termin ten obejmuje szerokie spectrum zjawisk – zachowań antyspołecznych o charakterze agresji i przemocy rówieśniczej z wykorzystaniem nowoczesnych mediów (Wojtasik, 2007). W ramach cyberprzemocy wykorzystywane są różne funkcje Internetu, jak np.: poczta elektroniczna, czaty, strony internetowe, blogi, serwisy społecznościowe oraz komunikatory (Kowalski, Limber, Agatston, 2010). Cyberprzemoc jest zazwyczaj definiowana jako agresja, która jest celowo i wielokrotnie stosowana drogą elektroniczną przeciwko osobie, która nie może łatwo się obronić (Kowalski, Limber i Agatston, 2012; Patchin i Hinduja, 2012). Badania nad cyberprzemocą są stosunkowo nowe, natomiast teoretyczną podbudowę mają w badaniach nad przemocą rówieśniczą. W tym kontekście agresję można określić jako czynności „podejmowane i realizowane przez podmiot wobec innych ludzi (konkretnej osoby, grupy), tak zorganizowane, iż ich następstwem jest szkoda, utrata cenionych społecznie wartości, cierpienie i ból” (Frączek, 1979, s. 16).

Wielu badaczy zauważyło, że cyberprzemoc występuje powszechnie wśród młodzieży i dorosłych, a niektóre badania wykazały, że prawie 75% dzieci w wieku szkolnym (Juvonen i Gross, 2008; Katzer, Fetchenhauer i Belschak, 2009) doświadczyło tej formy agresji w przynajmniej raz w zeszłym roku. Doświadczenie związane z cyberprzemocą wiąże się z szeregiem negatywnych skutków dla osób, w tym lękiem, depresją, nadużywaniem substancji, trudnościami ze snem, zwiększonymi objawami fizycznymi, zmniejszoną efektywnością w szkole, nieobecnością w pracy i wagarowaniem, rezygnacją ze szkoły, a nawet zabójstwem lub samobójstwem (Mishna, McInroy, Lacombe-Duncan, Bhole, Van Wert, Schwan i in., 2016; Mitchell, Ybarra i Finkelhor, 2007; Privitera i Campbell, 2009; Ybarra, Diener-West i Leaf, 2007). Badania wykazały również, że korzystanie z nowych technologii doprowadziło do wzrostu problemów społecznych, w tym pojawienie się cyberprzemocy. Zjawisko to uważane jest obecnie za poważny problem zdrowia publicznego w szkołach, biorąc pod uwagę jego negatywny wpływ na rozwój społeczny i emocjonalny dzieci i młodzieży (Kowalski, Limber, Agatston, 2008). Chociaż w ciągu ostatniej dekady poczyniono znaczne postępy w badaniach nad cyberprzemocą, ważne są pytania dotyczące odpowiedniej oceny tego zjawiska. W Polsce wciąż niewiele jest badań poświęconych temu zagadnieniu, a zmieniające się realia i postęp w technologii cyfrowej, wymagają nabudowywania aktualnej wiedzy.

Problematyczne korzystanie z Facebooka

Dodatkowo w projekcie uwzględnione zostanie zagadnienie problematycznego korzystania z portali społecznościowych. Portale społecznościowe stały się ważnym środkiem komunikacji wykorzystywanym w celach zawodowych, prywatnych, rekreacyjnych czy informacyjnych. Facebook, obok Twittera, LinkedIn i MySpace, jest jednym z najbardziej

popularnych portali społecznościowych; powstał w 2004 i obecnie posiada około 2,5 miliardów użytkowników (Clement, 2020). Zagadnienie Facebooka jest często podejmowane przez badaczy portali społecznościach ze względu na jego szerokie grono użytkowników i technologiczne możliwości, które sprawiają, że Facebook ma ogromny wpływ na życie społeczne. Jest on swego rodzaju platformą wymiany informacji; medium pozwalającym nawiązywać lub podtrzymywać istniejące więzi (Ellison, Steinfield, Lampe, 2007). W Polsce według statystyk Gemius 75% internautów korzysta z Facebooka. Największy odsetek użytkowników stanowią osoby młode od 13 do 35 roku życia. Można przypuszczać, że dla tej grupy wiekowej będzie to jedno z najbardziej powszechnych i naturalnych form komunikacji.

W literaturze można znaleźć szereg badań pokazujących zmienne psychologiczne, które mogą wiązać się z problematycznym korzystaniem z portali społecznościowych. Wykazano między innymi związek problematycznego korzystania z Facebooka z takimi cechami psychologicznymi, jak na przykład z wysokim poziomem neurotyzmu, niską sumiennością (Seidman, 2012; Barłóg, 2015; Błachnio i Przepiórka, 2016), narcyzmem (Bergman, Fearington, Davenport i Bergman, 2011), niskim poczuciem wartości (Błachnio, Przepiórka i Rudnicka, 2016), nieśmiałością (Orr i in., 2009), z lękiem społecznym (Caplan, 2002, 2005), czy z samotnością (Błachnio i Przepiórka, 2019). Ponadto osoby, które nadmiernie korzystają z Internetu, jak i z Facebooka, uzyskują niższe wyniki na wymiarze otwartości na doświadczenia, ugodowości (Barłóg, 2015), a także w poziomie orientacji pozytywnej (Błachnio i Przepiórka, 2016). Nie bez znaczenia jest także samokontrola. Okazało się, że osoby z niską samokontrolą mają często problemy z nadmiernym korzystaniem z Facebooka (Błachnio i Przepiórka, 2015). W badaniach odkryto również związek chronotypu wieczornego z uzależnieniem od Facebooka (Błachnio, Przepiórka i Díaz-Morales, 2015). W sferze emocji

wykazano, że orientacja na emocje negatywne w sytuacji porażki również może predysponować do nadmiernego korzystania z Facebooka (Błachnio i Przepiórka, 2015). Zarówno w badaniach nad problematycznym korzystaniem z Internetu czy Facebooka (Kross, Verduyn, Demiralp, Park, Lee, Lin i in., 2013) podkreśla się zgodnie, że młody wiek jest czynnikiem ryzyka, dlatego badania nad uzależnieniem online warto oprzeć na tej grupie wiekowej.

Ciemna triada cech osobowości

Ciemna triada osobowości, rozumiana jest jako konstrukt obejmujący trzy odrębne, „ciemne” cechy osobowości: psychopatii, makiawelizmu i narcyzmu. Psychopatia charakteryzuje się impulsywnością, antagonizmem interpersonalnym, poszukiwaniem wrażeń, a także niską empatią i lękiem; makiawelizm – wiąże się z tendencją do manipulacji innymi we własnych celach; zaś narcyzm wyraża skłonność do poczucia wyższości, chęci dominacji (Paulhus i Williams, 2002). Do pewnego stopnia wszystkie trzy cechy mają szereg niepożądanych cech, w tym wrogość, autopromocję, emocjonalny chłód, hipokryzję i agresję. Badania nad osobowościowymi predyktorami agresji wskazują, że makiawelizm, psychopatia i sadyzm były istotnie powiązane z tradycyjnym zastraszaniem, a ugodowość i sadyzm związane były z cybernękaniem (Geel, Toprak, Goemans, Zwaanswijk i Vedder, 2017).

Samoocena

Samoocena jest pozytywną lub negatywną oceną siebie, zawiera oprócz komponentu poznawczego, także emocjonalny (Rosenberg, 1989). Badania wskazują, że osoby o wyższej samoocenie odnoszą większe sukcesy w życiu, stawiają więcej celów (Pilegge i Holtz, 1997). Niska samoocena występowała częściej u osób uzależnionych od Internetu (Ayas i Horzum,

2013) czy od Facebooka (Błachnio i Przepiórka, 2016; Herrera Harfuch, Pacheco Murguía, Lever i Andrade, 2010). Dotychczasowe badania nad agresją przynoszą sprzeczne wyniki badań. Niektóre wskazują, że to niska samoocena jest związana z zachowaniami agresywnymi, inne wskazują, że to wysoka samoocena prowadzi do zachowań agresywnych (Baumeister i Boden, 1998).

Gniew

Gniew jest powszechnie postrzegany jako problem w życiu codziennym, jego przejaw wpływa na rodzinę, bliskich, ujawnia się w miejscu pracy czy nauki. Gniew jako cecha jest stałą predyspozycją do odczuwania gniewu (Owen, 2011; Wilkowski i Robinson, 2008). Uczucia gniewu częściej sprzyjają podejmowaniu zachowań agresywnych (Patchin i Hinduja, 2011). Jednym z wyjaśnień tych efektów może być to, że osoby z tendencją do gniewu częściej reagują agresywnie na różne bodźce i częściej angażują się w cyberprzemoc (den Hamer i Konijn, 2016).

Satysfakcja z rodziny

Wyniki wielu badań wskazują, że chociaż cechy osobowości użytkowników są bardzo dobrymi predyktorami uzależnień behawioralnych, to zmienne uwzględniające także kontekst społeczny, jak relacje z innymi osobami, w tym z rodziną i z rodzicami, satysfakcja z tych relacji, dobrze wyjaśniają problematyczne korzystanie z technologii, Internetu czy portali społecznościowych, a także występowanie zachowań agresywnych (Larrañaga, Yubero, Ovejero, i Navarro, 2016). Wśród ważnych czynników sytuacyjnych dla jednostki, a zwłaszcza dla młodych osób, szczególną rolę pełnią relacje z rodzicami. Efektywne

rodzicielstwo, obok relacji z rówieśnikami, uważane jest za bardzo ważny czynnik pozytywnego rozwoju młodych osób i ich satysfakcji z życia (Mupinga i in., 2002). Joronen i Astedt-Kurki (2005) na podstawie wywiadów z 19 adolescentami z grupy nieklinicznej zidentyfikowali sześć elementów istotnych dla satysfakcji adolescentów. Są to: ciepła atmosfera, przyjazny dom, rodzinne zaangażowanie, poczucie osobistego znaczenia w rodzinie, posiadanie relacji zewnętrznych i przejrzysta komunikacja. Czynnikiem niskiego dobrostanu były natomiast: złe samopoczucie lub śmierć członka rodziny, nadmierna zależność i rodzinna wrogość. Powyższe dane jednoznacznie wskazują, że przy wyjaśnianiu zjawiska cyberprzemocy należy ujmować osobę w całym kontekście społecznym, zwłaszcza rodzinnym.

Badania Własne

Cel badania

Naukowym celem projektu było poszerzenie obecnego stanu wiedzy w zakresie psychologicznych uwarunkowań cyberprzemocy oraz określenie natężenia jego występowania wśród adolescentów i młodych dorosłych. Na podstawie przeglądu literatury główny nacisk położony został na poznanie powiązań między ciemną triadą cech osobowości, gniewem, samooceną, problematycznym korzystaniem z Facebooka, satysfakcją z rodziny a cyberprzemocą. Projekt miał dwa założenia: teoretyczne i praktyczne. Po pierwsze, dostarczył wiedzy na temat poziomu zjawiska cyberprzemocy wśród uczniów i studentów oraz jego związków z problematycznym korzystaniem z Facebooka. Po drugie, dostarczył informacji potrzebnych w profilaktyce oraz terapii. Efektem wymiernym jest weryfikacja uwarunkowań psychologicznych zjawiska cyberagresji rówieśniczej i jego relacji z satysfakcją z rodziny.

Osoby badane

Badania kwestionariuszowe zostały przeprowadzone na grupie 1618 osób w dwóch przedziałach wiekowych, wśród adolescentów w wieku 16-18 lat ($n=813$) oraz wśród młodych dorosłych 19-25 lat ($n=805$). Średnia wieku dla grupy wynosiła 19,67 ($SD=2,83$). Proponowane badania były realizowane na grupie adolescentów oraz młodych dorosłych będących najliczniejszą grupą użytkowników Facebooka, według raportu Gemiusa (2018). Badania zostały przeprowadzone za pomocą metody kwestionariuszowej. Wyniki tych badań mogą być pomocne w opracowywaniu programów terapeutycznych i profilaktyce tego zjawiska. Średni czas korzystania z Internetu w dni powszednie wynosił 5 godzin 36 minut ($SD=3,30$), zaś w czasie weekendu wynosił 6 godzin ($SD = 3,70$).

Narzędzia badawcze

Narzędzia badawcze, które zostaną wykorzystane w badaniach.

Kwestionariusz w zakresie cyberprzemocy (European Cyberbullying Intervention Project Questionnaire) (Del Rey i in., 2015) (w tłumaczeniu Przepiórka i Błachnio, niepublikowane materiały) dotyczy cyber-wiktyimizacji oraz cyberagresji. The ECIPQ wykorzystuje skalę typu Likerta z pięcioma opcjami odpowiedzi od 0 = nigdy, 1 = raz lub dwa razy, 2 = raz lub dwa razy a miesiąc, 3 = mniej więcej raz w tygodniu, a 4 = więcej niż jeden raz tydzień. Przykładem przedmiotu cyberwiktyimizacji jest „Ktoś powiedział mi paskudne rzeczy lub nazwał mnie imionami przez SMS-y lub wiadomości internetowe”, a „rozpowszechniam plotki o kimś w Internecie” jest przykładem elementu cyberagresji

Kwestionariusz Ciemna Triada (Jones i Paulhus, 2014) składa się z pytań, obejmujących trzy cechy osobowości: makiawelizm, narcyzm i psychopatię. Polskie tłumaczenie metody było używane w badaniach (Aghababaei i Błachnio, 2015).

Skala Gniewu jako Cechy (the Trait Anger scale) autorstwa Spielbergera (1988), polska wersja (Bąk, 2016) składa się z pytań dotyczących pomiaru predyspozycji do doświadczenia gniewnych uczuć przez dłuższy okres czasu. Odpowiedzi są udzielane na 4 stopniowej skali (1 – 4). Im wyższy wynik, tym wyższa skłonność do odczuwania gniewu.

Kwestionariusz Samooceny Rosenberga (polska adaptacja: Łaguna, Lachowicz-Tabaczek i Dzwonkowska, 2007). Skala ta pozwala mierzyć ogólny poziom samooceny globalnej. Kwestionariusz zbudowany jest ze stwierdzeń – wszystkie mają charakter diagnostyczny). Odpowiedzi są udzielane na 4 stopniowej skali (1 – 4). Zakres możliwych wyników wynosi 10 do 40 punktów. Im wyższy wynik, tym wyższa samoocena.

Skala Satysfakcji z Rodziny (SSR) (oprac. Bogusława Lachowska, niepublikowane materiały) dotyczy oceny zadowolenia z relacji w rodzinie (np. „Jestem zadowolony z mojej rodziny”) przy użyciu skali od 1 „zupełnie nie zgadzam się” do 7 „całkowicie zgadzam się”. Rzetelność wykorzystania tych trzech pytań potwierdziły badania przeprowadzone na grupie adolescentów i młodych dorosłych. Narzędzie to było już wykorzystywane w badaniach nad problematycznym korzystaniem z portali społecznościowych (Błachnio, Przepiorka, Cudo, w recenzji).

Problematyczne korzystanie z Facebooka Kwestionariusz Nadmiernego Zaangażowania w Facebook (Elphinston i Noller, 2011) utworzony na podstawie komponentów uzależnień behawioralnych i skali patologicznego korzystania z telefonów

komórkowych. Skala ta składa się z twierdzeń (np. Nie jestem w stanie ograniczyć korzystania z Facebooka), do których osoby badane mają za zadanie ustosunkować się na 7-stopniowej skali od 1-zupełnie się nie zgadzam do 7 całkowicie się zgadzam. Kwestionariusz był wykorzystywany w wielu badaniach także na próbach polskich (np. Błachnio, Przepiórka, Pantic, 2015).

Wyniki

W wyniku przeprowadzonej analizy korelacji okazało się, że im częściej osoba korzysta z Facebooka w sposób problematyczny, tym częściej występują u niej sytuacje, w których jest ofiarą albo agresorem w Internecie (Tabela 1).

Tabela 1. Problematyczne korzystanie z Facebooka a cyberprzemoc

	Cyberprzemoc ofiara	Cyberprzemoc agresor
Problematyczne korzystanie z Facebooka	0,21***	0,20***

*** $p < 0,001$; ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

Sprawdzając zależność pomiędzy cechą złości a cyberprzemocą, okazało się, że istnieje zależność pomiędzy złością jako cechą, wyrażaniem złości i złością w rozumieniu temperamentalnym a zachowaniami cyberprzemocy w roli ofiary i agresora. Szczegółowe wyniki zawarte są w Tabeli 2. Im częściej osoba ma tendencje do złości i jej wyrażania, tym częściej staje się ofiarą lub agresorem cyberprzemocy.

Tabela 2. Złość jako cecha a zachowania cyberprzemocy w Internecie

	Cyberprzemoc ofiara	Cyberprzemoc agresor
Złość jako cecha	0,26***	0,23***
Wyrażanie złości	0,18***	0,15***
Złość temperament	0,23***	0,20***

***p < 0,001; **p < 0,01; *p < 0,05

Co więcej, okazało się, że istnieje dodatnia zależność pomiędzy doświadczaniem, jak i stosowaniem cyberprzemocy a ciemną triadą cech osobowości. Im osoba ma wyższy poziom narcyzmu, makiawelizmu i psychopatologii, tym częściej doświadcza cyberprzemocy w roli ofiary, a także częściej występuje w roli agresora. Wyniki zawarte są w tabeli 3.

Tabela 3. Cyberprzemoc a ciemna triada cech osobowości

	Cyberprzemoc ofiara	Cyberprzemoc agresor
Narcyzm	0,09*	0,12***
Makiawelizm	0,16***	0,25***
Psychopatologia	0,30***	0,36***

***p < 0,001; **p < 0,01; *p < 0,05

Dalsze analizy korelacji wykazały, że im niższy poziom satysfakcji z rodziny, tym częściej występuje osoba w roli ofiary czy agresora w Internecie. Ponadto, istotna ujemna zależność została wykazana pomiędzy samooceną a rolą ofiary i agresora w Internecie. Osoby

doświadczające cyberprzemocy, lub też stosujące cyberprzemoc częściej mają niższy poziom samooceny, a także są mniej zadowolone ze swojej rodziny. Wyniki pokazuje tabela 4.

Tabela 4. Cyberprzemoc a satysfakcja z rodziny i samoocena

	Cyberprzemoc ofiara	Cyberprzemoc agresor
Satysfakcja z rodziny	-0,14***	-0,07**
Samoocena	-0,14***	-0,07**

*** $p < 0,001$; ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

W toku dalszych analiz przeprowadzono analizę regresji metodą krokową w celu określenia roli poszczególnych predyktorów dla zjawiska cyberprzemocy (tabela 5). W pierwszym kroku wprowadzono problematyczne korzystanie z Facebooka, następnie gniew jako cechę, w trzecim kroku wprowadzono trzy cechy ciemnej triady i samoocenę. W efekcie, okazało się, że problematyczne korzystanie z Facebooka, złość jako cecha, psychopatologia są dodatnimi predyktorami cyberprzemocy jako ofiary. Natomiast samoocena jest ujemnym predyktorem.

Tabela 5. Wyniki analizy regresji dla roli ofiary w cyberprzemocy.

Zmienne	Krok 1	Krok 2	Krok 3	Krok 4
	β	β	β	β
Problematyczne korzystanie z Fb	0,21***	0,16***	0,16***	0,16***
Złość jako cecha		0,22***	0,12***	0,10***
Narcyzm			-0,05*	-0,03

Makiawelizm			0,01	0,00
Psychopatologia			0,25***	0,24***
Samooocena				-0,10***
	$R^2=0,04$; $\Delta R^2=0,04$ *** $F(1,1617)=75,49$ ***	$R^2=0,09$; $\Delta R^2=0,05$ *** $F(2,1617)=79,81$ ***	$R^2=0,13$; $\Delta R^2=0,04$ *** $F(5,1617)=49,95$ ***	$R^2=0,14$; $\Delta R^2=0,01$ ** $F(6,1617)=45,13$ ***

*** $p < 0,001$; ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

Dla roli agresora w Internecie przeprowadzono również analizę regresji metodą krokową przy zastosowaniu tej samej procedury (tabela 6). Okazało się, że dodatnimi predyktorami były problematyczne korzystanie z Facebooka, złość jako cecha, makiawelizm oraz psychopatologia. Samooocena okazała się nieistotna dla roli agresora w Internecie.

Tabela 6. Wyniki analizy regresji dla roli agresora w cyberprzemocy.

Zmienne	Krok 1	Krok 2	Krok 3	Krok 4
	β	β	β	β
Problematyczne korzystanie z Fb	0,20***	0,15***	0,15***	0,15***
Złość jako cecha		0,20***	0,04***	0,03***
Narcyzm			-0,05*	-0,04
Makiawelizm			0,10***	0,10***
Psychopatologia			0,30***	0,30***
Samooocena				-0,03
	$R^2=0,04$; $\Delta R^2=0,04$ *** $F(1,1617)=67,80$ ***	$R^2=0,07$; $\Delta R^2=0,04$ *** $F(2,1617)=67,14$ ***	$R^2=0,16$; $\Delta R^2=0,09$ *** $F(5,1617)=63,58$ ***	$R^2=0,16$; $\Delta R^2=0,00$ $F(6,1617)=53,28$ ***

*** $p < 0,001$; ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

Dyskusja

Celem badań była analiza zjawiska cyberprzemocy i określenie roli takich zmiennych jak gniew jako cecha, problematyczne korzystanie z Facebooka, samoocena i satysfakcja z rodziny. Podstawą założeń projektu był model ogólnej agresji (GAM) Zgodnie z tą teorią zakłada się, że połączenie czynników sytuacyjnych i osobowościowych przyczynia się do zachowań agresywnych (Anderson i Bushman, 2002). Według modelu cechy, płeć, postawy, przekonania, wartości i długoterminowe cele reprezentują czynniki osobowe prowadzące do agresji. Te osobiste predyspozycje, które są dość stabilne w czasie i sytuacjach, które jednostka wprowadza w określoną sytuację. W tym badaniu skupiliśmy się na pierwszym poziomie zmiennych o charakterze intrapersonalnym (*personality-based*), badając związek między osobowością a skłonnością do cyberprzemocy.

W wyniku przeprowadzonych badań potwierdziło się, że problematyczne korzystanie z Facebooka wiązało się z częstszym występowaniem cyberprzemocy jako agresora i ofiary. Jest to zgodne z wynikami innych badań, które wskazują, że intensywne korzystanie z Internetu, sprzyja występowaniu zachowań agresywnych (Wright, 2014). Być może osoby próbują wyładować poprzez działania online nagromadzoną frustrację dnia codziennego, a korzystanie z Internetu byłoby dla nich sposobem na rozładowanie negatywnych emocji. Inne badania wskazują, że Internet dzięki swoim cechom anonimowości sprzyja rozhamowaniu (*disinhibition*) i pewne zachowania nieakceptowane społecznie częściej występują (Joinson, 2004).

Ciekawym wynikiem była potwierdzona zgodnie z przypuszczeniami rola ciemnej triady cech osobowości (narcyzm, makiawelizm i psychopatologia) dla cyberprzemocy. Okazało się, że układ tych cech nieco różni się w sytuacji cyberprzemocy w roli ofiary i w roli agresora. W obu przypadkach psychopatologia okazała się silnym dodatnim predyktorem dla występowania cyberprzemocy, co jest zgodne z innymi wynikami badań (Hayes i in., 2021). Co więcej, wystąpiła istotna dodatnia zależność pomiędzy makiawelizmem a cyberprzemocą w roli agresora. Narcyzm w obu przypadkach nie był istotnym predyktorem w kontekście cyberprzemocy, co może świadczyć o specyfice zjawiska cyberprzemocy w odróżnieniu od zjawisk agresji rówieśniczej, gdzie narcyzm był istotnym predyktorem (Reijntjes i in., 2016). Innym wyjaśnieniem dla tego wyniku może być inna rola narcyzmu jako mediatora dla zachowań agresywnych w Internecie (Stuart i Kurek, 2019).

Co więcej, samoocena okazała się istotnym ujemnym predyktorem dla cyberprzemocy w roli ofiary, natomiast nie dla występowania agresji. Osoby o niskim poziomie samooceny częściej stają się ofiarami ataku w Internecie.

Wnioski i rekomendacje

Zarówno te statystyki, jak i inne wyniki badań, jednoznacznie wskazują, że zjawisko cyberprzemocy jest stałym zagrożeniem dla osób korzystających z Internetu, zwłaszcza dla osób młodych. Podkreśla to potrzebę badań tej grupy wiekowej, aby bliżej przyjrzeć się temu zjawisku. Podsumowując, wyniki przeprowadzonych badań możemy wypunktować w formie najważniejszych rekomendacji:

1. Otrzymane wyniki wskazują jednoznacznie, że kontekst społeczny i predyspozycje indywidualne, osobowościowe powinny być uwzględniane w ocenie ryzyka wystąpienia cyberprzemocy.
2. Badania mogą być pomocne w charakterystyce osób, które są narażone na cyberprzemoc, a także osób, które stosują agresję w Internecie. Pokazują bowiem, związki z takimi właściwościami psychologicznymi, jak: gniew jako cecha, samoocena, narcyzm, makiawelizm, psychopatologia i satysfakcja z rodziny.
3. Pokazują również silną zależność pomiędzy rolą ofiary i agresora w Internecie.
4. Co więcej, możliwe jest wskazanie czynników ryzyka, które czynią osobę bardziej podatną na doświadczanie cyberprzemocy.
5. Wyniki mogą być przydatne przy tworzeniu programów profilaktycznych oraz w działaniach terapeutycznych.

Literatura

- Aghababaei, N. & Błachnio, A. (2015). Well-being and the Dark Triad. *Personality and Individual Differences*, 86, 365-368. 10.1016/j.paid.2015.06.043.
- Anderson, C. A., & Bushman, B. J. (2002). Human Aggression. *Annual Review Of Psychology*, 53(1), 27.
- Ayas, T., & Horzum, M. B. (2013). Relation between depression, loneliness, self-esteem and internet addiction. *Education*, 133(3), 283-290.
- Barłóg, M. (2015). Uzależnienie od Internetu i jego osobowościowe determinanty. *Hygeia Public Health*, 50(1), 197-202.

- Baumeister, R.F., & Boden, J.M. (1998). Aggression and the Self: High Self-Esteem, Low Self-Control, and Ego Threat.
- Bąk, W. (2016). Pomiar stanu, cechy, ekspresji i kontroli złości. Polska adaptacja kwestionariusza STAXI-2. *Polskie Forum Psychologiczne*, 21(1), 93-122. doi:10.14656/PFP20160107
- Bergman, S. M., Fearington, M. E., Davenport, S. W., Bergman, J. Z. (2011). Millennials, narcissism, and social networking: What narcissists do on social networking sites and why. *Personality and Individual Differences*, 50(5), 706-711.
- Błachnio, A., & Przepiorka, A. (2019). Be aware! If you start using Facebook problematically you will feel lonely: Phubbing, loneliness, self-esteem, and Facebook intrusion A cross-sectional study. *Social Science Computer Review*, 37(2), 270–278. <https://doi.org/10.1177/0894439318754490>
- Błachnio, A., Przepiorka, A. & Pantic, I. (2015). Internet Use, Facebook Intrusion and Depression: Results of a Cross-Sectional Study. *European Psychiatry*. 10.1016/j.eurpsy.2015.04.002.
- Błachnio, A., Przepiorka, A. (2016). Personality and positive orientation in Internet and Facebook addiction. An empirical report from Poland. *Computers in Human Behavior*, 59 (2016) 230-236.
- Błachnio, A., Przepiorka, A. Benvenuti, M., Cannata, D., Ciobanu, A., Senol-Durak, E., Durak, M., Giannakos, M.,N., Mazzoni, E., Papas, I., Popa, C., Seidman, G., Yu, S., Wu, A. Ben-Ezra, M. (2016). Cultural and Personality Predictors of Facebook Intrusion: A Cross-Cultural Study. *Frontiers in Psychology*, 7:1895, doi: 10.3389/fpsyg.2016.01895

- Błachnio, A., Przepiórka, A., (2015). Dysfunction of Self-Regulation and Self-Control in Facebook Addiction. *Psychiatric Quarterly*. 10.1007/s11126-015-9403-1
- Błachnio, A., Przepiórka, A., Rudnicka, P. (2016). Narcissism and Self-Esteem as Predictors of Dimensions of Facebook Use. *Personality and Individual Differences*, 90, 296-301
- Błachnio, A., Przepiórka, A. & Díaz-Morales, J., F. (2015). Facebook Use and Chronotype: Results of a Cross-Sectional. Study. *Chronobiology International*
- Blachnio, A., Przepiorka, A., Cudo, A., (w recenzji). Emotional functioning and family suport in Facebook addiction.
- Caplan, S. E. (2002). Problematic Internet use and psychosocial well-being: Development of a theory-based cognitive-behavioral measurement instrument. *Computers in Human Behavior*, 18(5), 553–575. [https://doi.org/10.1016/S0747-5632\(02\)00004-3](https://doi.org/10.1016/S0747-5632(02)00004-3)
- Caplan, S.E. (2005). A Social Skill Account of Problematic Internet Use. *Journal of Communication*, 55, 721-736
- Clement, J. (2020). Number of Facebook users worldwide 2008-2019. <https://www.statista.com/statistics/264810/number-of-monthly-active-facebook-users-worldwide/>
- Del Rey, R., Casas, J.A., Ortega-Ruiz, R., et al. (2015). Structural validation and cross-cultural robustness of the European Cyberbullying Intervention Project Questionnaire. *Computers in Human Behavior*, 50,141–147.
- den Hamer, A. H., & Konijn, E. A. (2016). Can emotion regulation serve as a tool in combating cyberbullying? *Personality and Individual Differences*, 102(11), 1-6.

- Ellison, N. B., Steinfield, C., Lampe, C. (2007). The benefits of Facebook "friends:" Social capital and college students' use of online social network sites. *Journal of Computer-Mediated Communication* 12 (4).
- Elphinston, R.A., Noller, P., 2011. Time to face it! Facebook intrusion and the implications for romantic jealousy and relationship satisfaction. *Cyber., Behav. Soc. Netw.* 14 (11), 631–635. <http://dx.doi.org/10.1089/cyber.2010.0318>
- Frączek, A. (1979). *Studia nad psychologicznymi mechanizmami czynności agresywnych*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich
- Geel, M., Toprak, F., Goemans, A., Zwaanswijk, W., & Vedder, P. (2017). Are youth psychopathic traits related to bullying? Meta-analyses on callous-unemotional traits, narcissism, and impulsivity. *Child Psychiatry and Human Development*, 48(5), 768–777. <https://doi.org/10.1007/s10578-016-0701-0>
- Gemiusa (2018). Raport. <https://www.gemius.pl/wszystkie-artykuly-aktualnosci/wyniki-badania-gemiuspbi-za-grudzien-2018.html>
- Hayes, N.L., Marsee, M.A. & Russell, D.W. Latent Profile Analysis of Traditional and Cyber-Aggression and Victimization: Associations with Dark Triad Traits and Psychopathology Symptoms. *J Psychopathol Behav Assess* **43**, 399–412 (2021). <https://doi.org/10.1007/s10862-020-09835-2>
- Herrera Harfuch, M. F., Pacheco Murguía, M. P., Lever, J. P., & Andrade, D. Z. (2010). Facebook addiction related to low self-esteem, depression and lack of social skills. *Psicología Iberoamericana*, 18(1), 6-18.
- Jones D. N., & Paulhus, D. L. (2014). Introducing the Short Dark Triad (SD3): A brief measure of dark personalities. *Assessment*, 21, 28-41.

- Joronen, K., & Astedt-Kurki, P. (2005). Familial contribution to adolescent subjective well-being. *International Journal of Nursing Practice*, 11 (3), 125-133.
- Juvonen J., Gross E.G. (2008), Extending the school ground? Bullying experiences in cyberspace?, *Journal of School Health*, 78(9), s. 496–505.
- Katzer, C., Fetchenhauer, D., & Belschak, F. (2009). Cyberbullying: Who are the victims?: A comparison of victimization in internet chatrooms and victimization in school. *Journal of Media Psychology: Theories, Methods, and Applications*, 21(1), 25–36. <https://doi.org/10.1027/1864-1105.21.1.25>
- Kowalski, Limber, Agatston, 2010. Cyberprzemoc wśród dzieci i młodzieży. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Kross, E., Verduyn, P., Demiralp, E., Park, J., Lee, D. S., Lin, N., Shablack, H., Jonides, J., & Ybarra, O. (2013). Facebook use predicts declines in subjective well-being in young adults. *PLoS ONE*, 8(8), Article e69841.
- Łaguna, M., Lachowicz-Tabaczek, K., i Dzwonkowska, I. (2007). Skala samooceny SES Morrisa Rosenberga – polska adaptacja metody. *Psychologia Społeczna*, 2(4), 164-176.
- Larrañaga, E., Yubero, S., Ovejero, A., & Navarro, R. (2016). Loneliness, parent-child communication and cyberbullying victimization among Spanish youths. *Comput. Hum. Behav.*, 65, 1-8.
- Mishna, F., McInroy, L. B., Lacombe-Duncan, A., Bhole, P., Van Wert, M., Schwan, K., Birze, A., Daciuk, J., Beran, T., Craig, W., Pepler, D. J., Wiener, J., Khoury-Kassabri, M., & Johnston, D. (2016). Prevalence, Motivations, and Social, Mental Health and Health Consequences of Cyberbullying Among School-Aged Children and Youth:

Protocol of a Longitudinal and Multi-Perspective Mixed Method Study. *JMIR*

Research Protocols, 5(2), e83. <https://doi.org/10.2196/resprot.5292>

Mitchell, K. J., Ybarra, M., & Finkelhor, D. (2007). The relative importance of online victimization in understanding depression, delinquency, and substance use. *Child Maltreatment*, 12(4), 314–324. <https://doi.org/10.1177/1077559507305996>

Mupinga E.E., Garrison M.E.B., Pierce S.H. (2002). *An Exploratory Study of the Relationships Between Family Functioning and Parenting Styles: The Perceptions of Mothers of Young Grade School Children*, „Family and Consumer Sciences Research Journal” Vol. 31, No. 1, s. 112–129.

Orr, E. S., Sisic, M., Ross, C., Simmering, M. G., Arseneault, J. M., & Orr, R. R. (2009). The influence of shyness on the use of Facebook in an undergraduate sample. *Cyberpsychology & Behavior: The Impact Of The Internet, Multimedia And Virtual Reality On Behavior And Society*, 12(3), 337–340.

<https://doi.org/10.1089/cpb.2008.0214>

Owen, J. M. (2011). Transdiagnostic cognitive processes in high trait anger. *Clinical Psychology Review*, 31(2), 193–202. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2010.10.003>

Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2011). Traditional and nontraditional bullying among youth: A test of general strain theory. *Youth & Society*, 43(2), 727–751.

<https://doi.org/10.1177/0044118X10366951>

Paulhus, D. L., & Williams, K. M. (2002). The Dark Triad of personality: Narcissism, Machiavellianism and psychopathy. *Journal of Research in Personality*, 36(6), 556–563. [https://doi.org/10.1016/S0092-6566\(02\)00505-6](https://doi.org/10.1016/S0092-6566(02)00505-6)

- Phua, J., Jin, S., Kim, J. (2017). Uses and gratifications of social networking sites for bridging and bonding social capital: A comparison of Facebook, Twitter, Instagram, and Snapchat. *Computers in Human Behavior*, 72, 115-122.
- Pilegge, A., & Holtz, R. (1997). The Effects of Social Identity on the Self-Set Goals and Task Performance of High and Low Self-Esteem Individuals. *Organizational Behavior And Human Decision Processes*, 70(1), 17-26.
- Privitera, C., & Campbell, M. A. (2009). Cyberbullying: the new face of workplace bullying? *Cyberpsychology & Behavior: The Impact Of The Internet, Multimedia And Virtual Reality On Behavior And Society*, 12(4), 395–400.
<https://doi.org/10.1089/cpb.2009.0025>
- Reijntjes, A.H., Vermande, M.M., Thomaes, S., Goossens, F.A., Olthof, T., Aleva, L., & van der Meulen, M. (2016). Narcissism, Bullying, and Social Dominance in Youth: A Longitudinal Analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 44, 63 - 74.
- Rosenberg, M. (1989). *Society and the adolescent self-image* (Rev. ed.). Middletown, CT: Wesleyan University Press.
- Savage, M.& Tokunaga, R. (2017). Moving Toward a Theory: Testing an Integrated Model of Cyberbullying Perpetration, Aggression, Communication Skills, and Internet Self-Efficacy. *Computers in Human Behavior*. 71. 10.1016/j.chb.2017.02.016.
- Seidman, G. (2013). Self-presentation and belonging on Facebook: How personality influences social media use and motivations. *Personality & Individual Differences*, 54(3), 402–407. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2012.10.009>
- Spielberger, C. D. (1988). *Manual for the State-Trait Anger Expression Inventory*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.

- Stuart, J., & Kurek, A. (2019). Looking hot in selfies: Narcissistic beginnings, aggressive outcomes? *International Journal of Behavioral Development*, 43, 500 - 506.
- Wilkowski, B. M., & Robinson, M. D. (2008). The Cognitive Basis of Trait Anger and Reactive Aggression: An Integrative Analysis. *Personality & Social Psychology Review (Sage Publications Inc.)*, 12(1), 3–21.
<https://doi.org/10.1177/1088868307309874>
- Wojtasik, Ł. (2007). Przemoc rówieśnicza, a media elektroniczne. Fundacja dzieci Niczyje.
- Wright, M.F. (2014). Predictors of Anonymous Cyber Aggression: The Role of Adolescents' Beliefs About Anonymity, Aggression, and the Permanency of Digital Content. *Cyberpsychology, behavior and social networking*, 17 7, 431-8 .
- Ybarra, M.L., Diener-West, M., & Leaf, P.J. (2007). Examining the overlap in internet harassment and school bullying: implications for school intervention. *The Journal of adolescent health : official publication of the Society for Adolescent Medicine*, 41 6 Suppl 1, S42-50 .
- Zakrzewska, M. (2004). Konfirmacyjna analiza czynnikowa w ujęciu pakietu statystycznego LISREL 8.51 (2001) Karla G. Joreskoga i Daga Sorboma. W: Brzeziński, J. (red.), *Metodologia badań psychologicznych*. Wybór tekstów (s. 479–505). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.